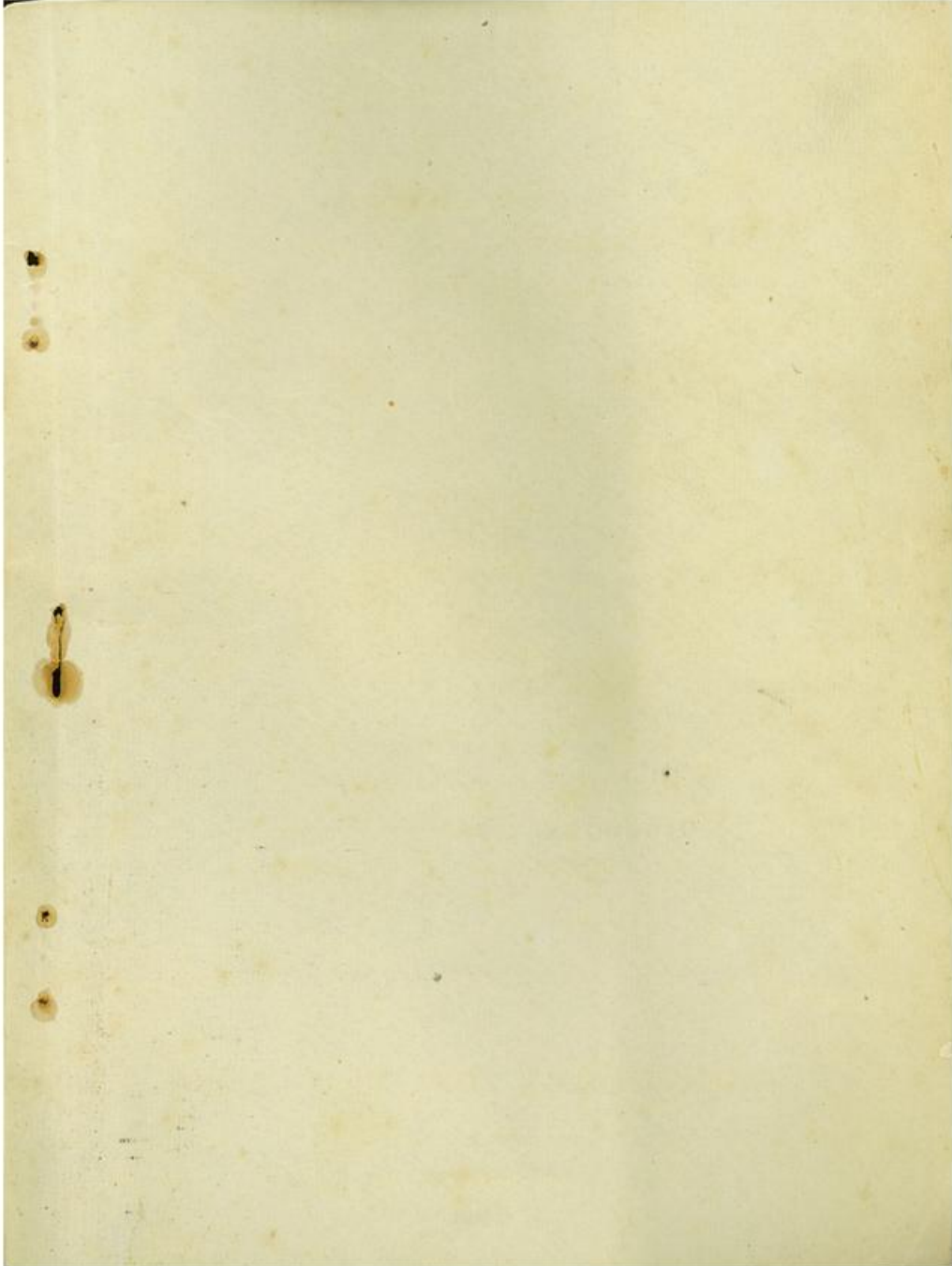

"az nua".
Tuirín Dub
béal sía saoréad.
CORIAGE.

béal áta an saoréad

ΒΕΒΛ ΔΤΑ ΔΗ ΞΑΟΡΤΑΙΟΥ.

ΔΟΝΝΕΑΥ Ο ΔΟΝΝΕΑΥΔ,
ΣΑΞΑΡΤ,
ΔΟ ΣΞΡΙΟΥ.

ΚΟΡΧΑΙΞ:
ΚΙΟ-ΛΙΕΤ ΝΑ ΛΑΟΙ ΤΟ ΚΙΟΒΥΑΙ,
21 ΤΕΡΡΑΞΕ ΤΕΑΡ,
1922

1917

RECEIVED

RECEIVED

RIOM-FOCAL.

Táim ag cur an leabhráin seo i gcló,
le rúil go gcuirfid muintir Déal áta an
ḡairt ar agur ta daoine a taitigeann an
áit, ruim éigin ann. Táim buroed ve
reandairde na h-áite agur go h-áirighe ve
Concubair Ó Muirneadán, ó Cill Chinnis,
vo ábairg uim.

D. Ó D.

Doimnád na Tríonóide,
1922.

1870

1870

1870

1870

1870

1870

1870

1870

1870

1870

béal áta an žaortaio.

DÁ SRÁIO-DAILE béal áta an žaortaio
i bparóirte uib Laožaipe, i bparíce
Corcaige agus i n-larṡar Corcaige, leat-
plige roip Deanntraige agus Mágéromóda. Ir é
an tarra rraio-daile 'ra paróirte é. Tá írpe
žemleac, an ceann eite, pé míle lartoir de. 'Sa
trean-aimpir uib flainn Laoi a tugṡar an noubais žo
leip ó'n nDhubriž, atá timdeall leat-plige roip Corcaig
agus Mágéromóda, žo oṡi an bóirneac i mBaile Bóirne.
Ói an treab rin i mbun na tírpe reo žur žuib Clann
Cártaig ceannar Múržmaíde. Agus treab pe leit pé'n
žCártaac a b'eac Muintir Laožaipe. Ir uata ran 'o
tugaó uib Laožaipe ar an bparóirte atá ó 'Droiceac
na Tuinne lartoir žo Céim an fiaó lartair, agus ó Cnoc

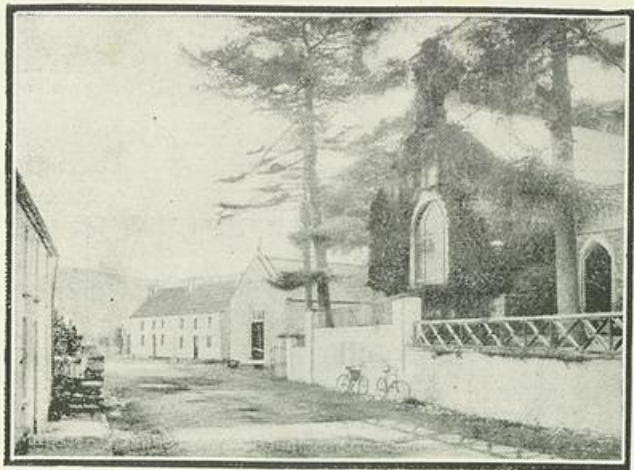
na Seite lapteap go dtí an Ton laptuaró. Uí tríoéa baite fearann aca, agus san don éiof orra aét an gnáé-éiof a bí ag dul do'n áro-éigeapna do péir olige. Éánaoap a noeap ó Rop ó gCairbhre i mbliain a 1192. T'péir buaóa na Normanaig do díbnead ar an mball rin iao le h-Uib Donnobáin, agus éánaoap a noeap go dtí an laoi. Nuair a saib an Cártaé ceannap múrghairde o'pás pé an ceanntar po aca. Uí an t-aó nú a aéapnaé ar muinntir laogaire pé mar do rus an buaó nó an bnead ar an gCártaé. Pé déire éainis an léirghior orra i mbliadain a 1588, pé mar éainis ar an noútaig go léir. Tá a lán do muinntir laogaire 'ra pápóirde póp. Tá céao agus peadé mbailéi san méio de'n pápóirde atá i mDapúntaéé Murepáirde éiap.

i nÓrom an Ailéig ir ead tá fupmóir tige an tppáio-baite. Tá an éuro eile de laптоir de'n o'póiceao 'ra Coill móir. Níl don baite fearann go bpuil an ainm rin air. Tugtar Déal áta an Śaortaíó leir, ar an méio de'n pápóirde a gabann leir an Séipéal laiptig de'n Śuasán agus o'ínre Seimleac, aét nil don baite fearann de'n ainm rin ann. Tá abainn beag ar a o'ugtar an Dún Síleann ag gabáil trío an ppáio-baite agus buaitean. pí an L. oi laiptiof de. Tá an Dún Síleann laптоir de Órom an Ailéig agus tá ppué eile ar a o'ugtar an Aba Śapó i Muing na Dúppaige ar Śort Luacra laptuaró agus púteann pí le pánaid i o'péó na laoi ar an o'eaob éiap de Órom an Ailéig. Ir mar peo

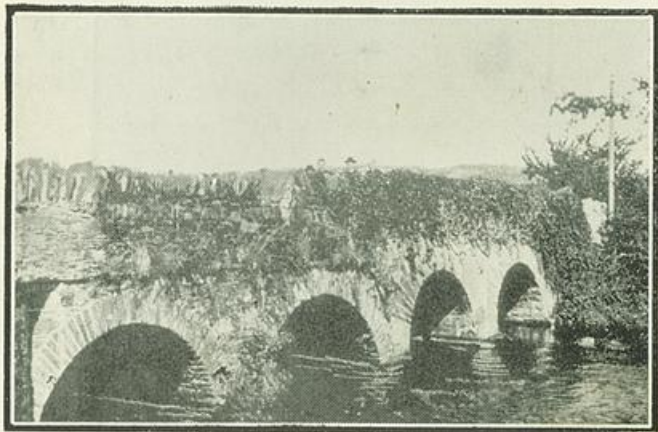

Αν τ-Δεσφτ Οδυσσουρ Ο η-Μαλλαδάν
(1815—1864 Α.Δ.)

Ραόαρσ αν αν τσράτο-δαιτε—αν Σείρελ αν αν
 τρεαν-Κολλάιρτε

Αν Όρριόελο αν Σεαν να Σράιτε

to éan Séamar Dheathnác ó'n tÚirín Dubh as tásairc
to míuing na Dhoirpáige:—

“ Tá céaró eile máiríte asam mara dtigirí don bháta,
An fadair 'ran suna ar so mbéarfaó ré a lán leó,
An coitead 'ran pitiurc as tuitim le fánaíó,
An laca 'ran bárdal ar míuing na Dhoirpáige.”

I ngrainneall na h-abann tá cloca móra, agus tá
carrpáigeada áirí ar bhuaic an ttríota. Tá oirídeat ar
an mDun Síleann as ceann an ttráir-baile, agus is
uairí riu to bíot “An Oirídeat” i mbéalaib na rean-
daoine ar an tráir-baile. Mar riu to fáib an rean-
bótar ó Mágréomóda so Deanntráige agus riar tpearna
an bótar nuad agus fan an tpeana-bóirre as cúl
na céarócan. San áit n-ar buail ré bhuaic na laoi
ar an ttaob éiar de Órom an áití, bí eorairre
ann. Bí áé ar an laoi 'ran áit reo mar ar fáib
an bótar riar so Deanntráige. Ó tuairí a bí an
bótar eile as fáibáil timceall leat-míle, agus
tpearna na h-abann fáiríbe, agus riar éar Ónoc an
Eairbail i tpeó an fáiríáin.

Bí reana-réiréal cinn-tuíge i mbéal áta an
šairíairí ríotó, agus is tóca fáiríab é riu, agus é beir
ar an mbótar áirí mar a tásann na h-áiríbe le
céile ré ndéara tígite beir á tócaínt ann so tó fáirí
eirí fáirí-baile fan áit. Baile fáirí fáiríáin 'reáó
Órom an áití. Tá 328 áirí tairínt ann, áé ní'l puinn
de'n talam iontráiríúgite. Bhácaí agus coirce agus

glarrai ir mó a cuirtear 'ra talam learaighe. I mbliain a 1766 ní raib áct ceithe tighe ar an mbaile go léir. Siota na cinn tige agus an líon-tige a bí iní gac tige aca: Dóinnall Ó Laozaire, móir-feirear; Mattiar Ó Rinn, feirear; Liam Ó h-Anhraáin, cúigear; Dóinnall Ó Laozaire, cuigear. T'reir na bliadhna ran' do cuir-eaó leir an rriáto-baile. I mbliadhain a 1821 bí pé tige d'éas ar an mbaile, áct tige feirmeoirí a b'eaó curó díob, agus bíodar pan larmuis ve'n t'rriáto-baile. Siota na cinn tige a bí i n'gac tige: Donnáó Ó Laozaire, reláburde, oétar; Donnáó Ó Mangáin, gaba, cúigear; Cormac D'reatnac, oétar; Anoniar Ó Foglurda, feirmeoir agus rígoir, móir-feirear; Riptéaró D'reatnac, feirmeoir, feirear; Míeál Ó Liaáin, feirmeoir, trúir; Nóra Ní Múiréile, baintreabac, ceárrar; Donnáó Ó Matgáinna, feirmeoir, naonhar; Táos Ó Liaáin, reláburde, oétar; Siobán Ní Liaáin, baintreabac, beirt; Páorais 'ac C. t'ir, feirmeoir, oétar; Táos Ó Matgáinna, feirmeoir, veicneabhar; Seán Ó Sulteadáin, reláburde, oétar; Seán Ó Laozaire, reláburde, cúigear; Seán Ó Rinn, feirmeoir, oétar; Tomár Ó Laozaire, ceárrar. Fan an t'rean-póirre ir eaó bí an t'rriáto-baile as gabáil um an t'aca rin, a asáir ó d'ear. Annpin do veineáó an bótar nuáó ó m'ághomda go veanntaighe—"D'éalac p'ionnra na D'reataine" mar a tugtar air. Séamar de D'arra (1747—1832 a.o.) "An D'arraic Móir" mar a tugtaí air, ó Cill D'arra, lartoir o'ínre Feimleac, a vein an bótar. D'é baiteóir na n'veimán agus áro Sírriam an

Connrae é. An Captain Heogher agus Tigearna Deann-
 traise a cúir an bótar d'á déanam. Do veinead an
 thoisead ar an abainn timceall leat-éad plar lar-
 tuair do'n tpean-áe agus bí an bótar nuad ag gabáil
 tpearna an thoiseir agus fan na h-abainn lairtiar gur
 buail pé an reana-bótar. Bí pé ag gabáil tpearna an
 tpean-óirre agus ag carad riar annrin fan na Laoi ar
 tpeo Deanntraise. Ar dá taob an bótar nua fan an
 Dun Siteann do cúipead ruar an rriáir-baile nua. Áet
 tá cúpla tig agus a lán cablae fóir fan an tpeana-
 óirre riar mar a riab an tpeana rriáir-baile.

Timceall bliain a 1840 b'iad na Cearballéanaig
 agus an Captaim Mirtéal, tigearnaí talman an baile.
 Do leagadar pain an ball amaé d'áon tionónta amáin
 ar léar trí raogal, agus do leas pé rin an ball amaé
 arís do cúig tionóntaí déas. Bí feirm tailim ag móir-
 feirear aca-fan, agus tigete beasa a bí ag na daoimib
 eile. Seadé bprínt agus trí píeró cíora a feibeas pé
 uad. Áet táinig acairgáó raogail dor na tigearnaí
 talman. Do éuaró an ball pé cúirt an tSeanrilleara,
 agus táinig muinntir rriáir-áin ó'n mDántir i reitb na
 h-áite. Bí fear olige aca pain, Terri a b'ainm dó. Sé
 tigete ar píeró a bí i n'Oron an áitig i mbliain a 1881.
 Bí céad agus tríúir ir uadad 'na rcomuairde ar an
 mbaile an bliain rin. Naoi bprínt déas agus trí píeró
 agus cúig rfillinge, luadé na thigete agus an tailim
 an bliain céutna. Tá trí tigete píeró 'ra rriáir-baile

anoir, agus céad tuine 'na gcóinnairde ann. Tá cior
 o'á díol as luét na rriáire leir na peiméoirib' so bfuil
 na tigte tógta ar a dtalam.

I' cuimín leir na reantaoinib' atá fuar anoir nuair
 ná raib' 'ra trriárbhaile déct fíor-beagán tigte, agus
 tigte cinn-tuige a b'ead an o'á ceann rin. 1 mbliain a
 1842 ní raib' déct aon tige tábairne amáin ann. Bí pé
 as ceann na rriáire ar a'gaird an o'roicéir amac, agus
 bí bean Uí Óróinín an bean-tige. Tráct eigin noi'm
 bliain a 1850 o'or'gail Liam Shorten tige tábairne eite
 lám leir an o'tis rin lairtear. O'eirig muinntir Óróinín
 ar an gcéirto tamall beas noi'mir rin. Tá an tige táb-
 airne eite ann fóir, 7 ip é beirdeart Shorten atá 'n-a
 cóinnairde ann. Mac mic do feana-Liam Shorten 'reab'
 é, agus o'itáir do Séoirre Shorten a ceap an t-amrán
 "An Capallín Bán." Tá tráct 'ra "Felon'r Track,"
 leabair a r'griob Míéal Ó Dubéonna, ar an gcóir
 máit a fuair pé péin agus Séamur Mac Stiobán ar feab'
 cúpla o'idee 'ra tige tábairne nuair a bíodar ar a
 o'teideab'.

Sean-feréal cinn tuige a bí i mBéal Áta an
 Śaortáid noi'm bliadain a 1824. Bí pé i b'páirc as
 cúinne na Sráire roir bódar an trriárbhaile agus an
 reana-póirre. "Páircín an tSéiréil" a tugtar ar an
 b'páirc fóir. Tá rian na béarman ar élaide an póirrín
 mar a o'teideab' an pobul irteac' 'ra tréiréal. Ní'l
 bliúire de'n treana-Séiréal ann ac cúpla cloc cúinne.

Ιρ θεαταιρ α θεαναμ αναε ανοιρ εαο ε αν μερο α βι
 ανη; ιρ ε ιρ τοιειζε ζο παιθ ρε θαεαο τροιζ αρ παιο αζυρ
 ριθε τροιζ αρ λειθεαο. Ηι παιθ να παλλαί άρω; ουιμε α
 θεαο 'η-α ρεαρωμ αρ αν οταλαμ κοιρ αν τσειρειλ ο'ρεαο-
 ραο ρε α λαμ οο ευρ ρυαρ ζο οτι αν οιον. Οι αν οοραρ
 αρ αν οταοθ κοιρ αζυρ βι αν αλεοιρ αρ αν οταοθ
 ειαρ. Ηαιρ 'ρα κοιζειθεαρ ιρ εαο βιοθ αν τ-διρμυν
 ανη.

Ηυαιρ α εάιμιζ αν τ-αεαιρ Διαρμυρο Ο η-ηαλλαεάιν
 (1815—1864 α.ο.) ζο οτι αν παροίρωε οο ευζ ρε ρε
 ηθεαρω να παιθ αν Σειρεαλ οιρεαμναε οο'η ροβυλ
 αζυρ οο εεαρ ρε η-α αιζνε ζο ηθεαρω ρε Σειρεαλ
 ηυα οοιθ. Οο ηρυνν αν τιζεαρωα ταλμαν αν ταλαμ
 αιρ. Οι να λεααεα αζυρ αν ερηνν λε ράζαί ι ζοοιρεαλ
 αρ αν οιλεάν ειθνεαε, βαίλε ατά τεορπαντα λε Ορυν αν
 αλεειζ αρ αν οταοθ εεαρ οο'η λαοι. Οο τορηνυζεαο αρ
 αν Σειρεαλ ι μβλιαμ α 1824. Ο'ιν ε τορηνύ αρ αν
 Σειρεαλ ατά ανη ανοιρ. Τα αν Σειρεαλ οεατα ι ηρηνυμ
 ερηνυρ, αετ ηιορ ηειμεαο ρα τορλε αετ ζεαζα να ερηνυρ.
 Οι α αζαοθ ο θεαρ. Τα ρε οά ερηνυζ οεαζ αζυρ ερηνυ
 ριεο αρ παιο αζυρ εειρε ηρηνυε ριθεαο αρ λειθεαο.
 Οι αν οοραρ αρ αν οταοθ ειαο, αζυρ αν αλεοιρ αρ αν
 οταοθ εεαρ. Σε ρυινηεζα α βι ανη, εειρε εηη αρ ζαε
 ταοθ αζυρ ρυινηεζ αρ ζαε ρινηιυρ. Οι αν παλλα εεαρ
 ταιρ, αζυρ οο ευρρεαο ρινη αρ αν ηρλλα λαρμυιζ μαρ
 οιον βαιρ'οιζε. Οι τιζ βεαζ λαρτιαρ οε'η τεαρμυαν
 ηομθεα, αζυρ οοραρ ανη αζ ουλ ζο οτι αν αλεοιρ.

Timceall veic mbliana fídeas 'n-a díaró rain
 do leasáó an falla éas, agus do veineas meáon an
 tSeipéal lartoir le h-air an bótar. Do tónaó an
 reana-dorair, agus do cuireas trí dóirre nua irteas,
 ceann i ngsac gáis ar an tsaob éoir agus dorair ar an
 bfalla tuasó ve'n méáon as an gcúinne éoir-tuasó.
 Do tónaó na fuinneóga a bí ar an reana-éir aét
 amáin an fuinneós a bí ar gac pinnúir, agus do
 cuireas trí fuinneóga móra irteas ar an méáon nua,
 ceann i ngsac saob, agus fuinneós 'ra pinnúir. Do
 h-airreigead an áltóir, agus do cuireas i lár baili i
 coir falla éir an tSeipéal. An fáir céasna agus an
 leiteas céasna atá ra éir nuaó agus atá 'ra treana-
 éir. Do cuireas ruar loéta as bun an tSeipéal an
 uair rin. Ceirre uiranna a bí pé, agus ias go léir ar
 don líne trearna le cúl an dorair. Do pasáó
 duine i n-áirde 'ra loéta ó'n ndorair go. Bí veic fuir-
 eadáin ar gac saob ve'n loéta, agus cé ná fuil an
 loéta ann anoir, tá éir veir na fuirdeánaib as bun
 an tSeipéal. Bí fáil móir-timceall ar an áltóir, agus
 lairtis ve rin do éirde irteas go dtí an tias beas a bí
 lairtiar ve'n tSeipéal. I n-áice na fáile larmuis ar an
 tsaob tuasó bí an tobair bairóige. Do córain an
 Seipéal cúis céasó púnt. An pobul a díol ar a
 déanam.

Nuair táimis an t-áir páirais Ó Muiréite
 (1888—1908 a.d.) go dtí an páiróir, do córain pé ar
 treó níor fearr do éir ar an Seipéal. Do veir pé

póirre mór-timceall ar gac doir. Tá gac póirre aca naoi uirioigte ar fáil, oét uirioigte ar leitead, agus reat uirioigte déag ar doirde. Tá fuinneóg beag gócaí ar gac póirre agus an bullán ar táirring na fuinneóige. Tá gac fuinneóg triú agus naoi n-órlaig ar leitead agus reat uirioigte agus reat n-órlaig ar doirde. Tá an bullán triú agus reat n-órlaig ar leitead, agus cúig órlaig ar doirde. Tá na leirreaca I.H.S. ar gac bullán aca. Tá dá leat-doir 1 n-gac póirre, agus tá dá ceann eile ag tuit irtead 'ra tSéipéal. 'n-a ceannra pain do gairrad amac an páirre lairriaí de'n tSéipéal, do leagad an falla tíar agus do cuirtead riar an áitíar coir falla an éinn nua lairrig. Do tógad dá tíg beaga lairmuig de'n Tearmann Naomta ar an ttaob ceap, ceann aca irrig agus ceann aca amuig, agus doir ag tuit irtead pé déin na h-áitíara. Ceirre uirioigte déag ar fáil agus dá triú déag ar leitead atá 1 n-gac tíg aca. Do cuirtead trí fuinneóga de glóine daíte ar úrúim na h-áitíara. Ar an úrúiméig ceap tá dealb Darrá Naomta, an bacall 'n-a láim aige agus coróinn an Earbuig ar a ceann. Síde an rgrúim atá ag bun na fuinneóige :

“St. Finbarr, pray for Sarah Sutherland by whom this window was given, A.D. 1889.”

Dean ceannairde éirg ó Corcaig a b'ead í. Tá dealb Coróide Ró-Naomta íora ar an úrúiméig meádonais

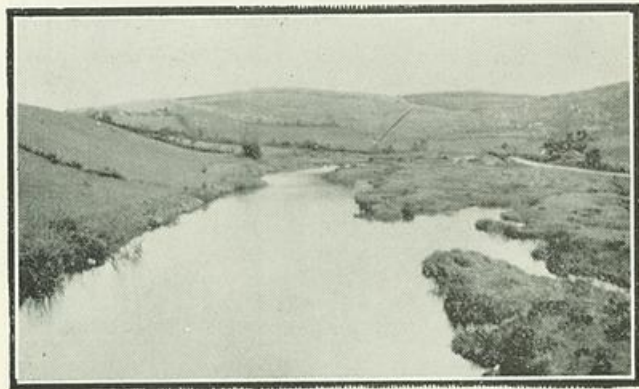

ΟΝ-ΘΕΛΗ ΡΑΤΟΡΑΙΣ Ο ΜΑΙΡΕΤΙΛΕ (Ι ΛΑΡ ΔΗ ΡΙΕΤΤΙΜ) ΣΑΞΑΙΕ ΡΑΓΙΟΤ ΡΕ 1888—1908 Α.Δ.

Σκοττ νὰ γκατλινί αἰγυρ τῆς Ἰεαν ἡτὶ Λυαράτῃς

Ραῶαρε ἀρ ἀη Λαοὶ ὁ Ὅροῖσεαὶ ἱηρε ἀη φορατὸ

Αγτ. Βραμόβρελά

Scout na leanbh

do muinntir Éiricis, rinéir 'ra ttráto-baite, a dein an tópar. Do tógaó an reanz-tópar roir so cig an trasaire pároirde. I deannra an méio rin do veinead páil'hua ar aśairó na h-áitóra. I lár baill ar an páil ar pláta ppáir cá an rśrībinn reo :

“Presented by Stephen Grehan, Esq. of Banteer, who also gave the site of this Church, A.D. 1889.”

Cá rean-áitad 'ra cig deas a bioó mar pláta leavabó 'ra t-Séipéal. I lár baill ar an bpláta lairtis cá vealb an ttríú Rios Liam aśur é ar mun éparail ; aśur aś bun na veitbe cá an rśrībinn reo : “William III. No Surrender” Mór-timceall an pláta ircis, ran na ciúmaire, cá ro repibde :

“This emblem of intolerance was used for many years as a ‘Lavabo’ in Ballingearry Chapel, Co. Cork, A.D. 1890.”

Ir i nŚaolumn atá Stáir na Páire ann. Ar śac rtao rearpugio na rigríhí daitte amaé. An céao lá ríceao do'n mheádon fógmair i mbliadain a 1890, do curpead ruar 'r do coirpeasao iao. Catoicead ó Śarana darpó ainm aré Dhrainóreac d'airtug an rśrībinn. Do rugad i mbeairó é. Ní raib ré 'n-a Catoicead ó éopaé, aét d'iompaig ré. Do tásao ré so mimic so déal áta an Śaortairó ainmri an Coláirde. D'i ana-óuil aise i śceól aśur i leigeann na h-eaślaire, aśur ran éiréad beannaigte. Do

téirdeadh pé móir tinnceall na tíre éum na peiréal
 o'feicrint, agus do tusaó pé leir picciúir oíob.
 Bí áro-mhear aise ar an éirdeadh Şótaó, agus do
 deineadh pé rompla oíob o'á cáiruib rashaic. Do
 éirdeadh pé ana-ruim i léir-rcáilib agus i n-ainmneadh
 áiteann, agus ir ar uct na ruime rin sur bhoinn
 pé léir-rcáileanna ar an şColáirde i mDeál Áta an
 Şaortair. D'é an Cpeirdeadh ar oúir pé noéira do
 teadh şo h-éirinn. Do léirdeadh pé an "Leader" şac
 reachtmain, 7 d'é léirdeadh an páiréir rin a şpóiruş
 éum na Şaolunne é. Do éannaic pe şo poiréir an
 baint abí as an oteangain leir an şCpeirdeadh. Do
 éuair pé i n-aim Şaranna i ocorac an éogair móir,
 agus cé şo bpeadhó pé beic 'n-a oirgeadh oá mba
 maic leir é, ní şlacadh pé le h-am aroréim ran aim.
 Ní h-aon şráó abí aise do'n aim, acş sur oóig
 leir surb' é a oualşar é. Do marbuisgeadh 'ra
 éogadh é Lá feite na Naomh Uile i mbuain a 1916.
 Seo mar doubairc cara do, an t-átair Şeán Ó
 Meadhair ó Liberrút, mar şeall air:

"I think he was received into the Church in 1904.
 He was then at Barrow, apprentice engineer at
 Vickers Shipbuilding works. I fancy he
 remained there about eighteen months. It was
 the priest at Ulverstown, a small town about nine
 miles from Barrow, who instructed and received
 him. In appearance [Brandreth was of medium

height, of tough-looking build, rather aquiline features, short stubby red hair. He had a jerky, emphatic way of speaking. His humour was of the quiet kind. He was very devout, and his interest in Liturgy was not the indulgence of a mere æsthetic taste, but the natural expression of a soul whose unconscious motto was 'sentire cum Ecclesia' He was very proud of having so many friends among the clergy secular and regular. He was a great motor-cyclist, and was devoted to his cycle, which he made use of in his pilgrimages to visit Cathedrals and Churches. Looking back now, I would compare him to some Damask blade of fine temper; he was usually quiet and reserved—at rest in his scabbard, so to speak; but at the right moment, he would flash forth with a cut and thrust and slash—though there was no cruelty or aggressiveness about him."

Bí an Séipéal go léir críochnuigte um Cáirs, 1889. An t-octmáó lá do mí an Aibreáin, Doimnác na Cársa, do cuirreagad an Séipéal, agus do cuirreáó pé cóimisce Darrna Naomta agus Rónáin Naomta é. Timcheall ceithre míle lairtiar de Deal Áta an Ḡaortáio tá Ḡuasán Darrna, ball go ndoirctear go raib Ceall Darrna Naomta ann faóó. Agus taob iriḡ de leat-míle lairtoir de'n tḡráio-baile, agus le h-air an bócair nua ar an ḡCoill Móir, tá "Cillín Leara Rónáin" a bí pé cóimisce Rónáin Naomta. Da éóir,

dá bhrí g rin, an Séipeál nuair do cuirreagad i n-onóir
 Darna Naomta agus Rónán Naomta. Tá áitíoir deas
 néata 'ra t-Séipeál. Áitíoir mairmair 'reao i, agus
 tá leac de mairmar maadae ar élar na h-áitíora.
 Tá ceitíre uiranna fé'n scolómáin i lár baili or
 cionn an pháilíúin. Tá Calír ornátoae áirgíto as
 gabáil leir an Séipeál. Tá ro ríribíte as bun na
 Calíre :

“Ballingeary Chapel, June, 1883.”

'N-a éannta rain tá dá Cibórium áirgíto ann. Ar
 éann lea atá ornátoí, agus tá an ríribinn reo ar
 an gceimáir as á bun:

Ora pro anima Cornelii O'Leary, P.P., qui obiit 1913,
 R.I.P.

Ar an gceann eile atá gan don ornáto tá an ríribinn
 reo ar an gceimáir as á bun:

“Ora pro anima Cornelii O'Leary Parochi. Obiit 1913.
 R.I.P.

Bí an t-áitíor Concúbair Ó Laozáire 'n-a pasáire páiríre
 i n-úib Laozáire ó bliain a 1908 go dtí bliain a
 1913. O'fás fé an dá ártae áirgíto le h-úibíte as
 an Séipeál i mbéal áta an gaoitearó.

Maraon leir an Séipeál, tós an rean-pasáire,
 an t-áitíor Diarmuid Ó h-Uallacáin, ríoil nua i
 mbliain a 1820. Do cuirreao ruar an ríoil i gceol

an t-Séipéil lairtear, agus coir bótaí na Spáine. Bí sí eúis troigíte agus taobh ar fáil agus ceitíre troigíte óeas ar leiteas. Fuairtear an tréinn i gcoiréal ar Oileán Eiríneac. Nuair a cuirtear bóro an Oirdeacair ar bun i mbliain a 1831 do óioleatár reáct bhúint óeas ra bliain leir an máigirtir, agus do tusaó na reoláirí airgeas do leir. I mbliain a 1837, bí fuar le céas agus dá rholáiré óeas ar píeró ann, toir buacailí agus cailíní. Bí na rholáirí as tuití lionháiré, agus do tús an ragaire paróiré pé n'óeas ná raib rúige dóib'ra treana-rsol, agus do cuir pé éun rsoil nua do tógaint doir na buacailí. D'iarr pé an talam ar feirmeoirí gailta d'arb' ainm Villiam a cónnais ar an gCoill Mór an uair sin. D'eitig seiréan é. D'áiréiréas gpaimeal na h-abann, agus do tósáó an rsoil ar aghair na reana-rsoile amac ar an tsaob' toir de bótar na rraite. D'é Mac Uí Éalairgite an céas máigirtir. Ciarrúiréac do b'ead é. Ir é ir veallrairéige gur i n'Óiré fionáin é. Fear mór ghorde, láirir do b'ead é. Bliain an gorta d'iméig pé go Sarana Nua, agus fuair pé dár éall. Mac Uí Córcoira a táinig 'n-a óiaró. Do rusaó i mbéal na Marb é. Táinig pé go béal áta an gaoirtáir ó Inre Seimleac. Bí pé pórtá le fáinée de Darrá, cailín go raib gaoil gairó aici leir an "mbarrac Mór" D'eirig pé ar an múinteoiréacé i mbliain a 1880 agus ir é Diarmuid Ó Tuataig a táinig 'n-a óiaró. Do leasáó rsoil na mbuacailí, agus i mbliain a 1898, do

veinead rgoil nua doir na buacailib 'pan áit céanna. An t-átair pádraig Ó Muiréile, mac oiméar do'n t-reana-pádraic a tós an rgoil. Sgoil móir 'reab i. Tá reómra móir agus reómra beag inni. D'pan na cailíní 'ra t-reana-rgoil go dtí gur cuiread ruar rgoil nua dóib i mbliain a 1887, lairtoir de'n t-roiéad agus cúinne na Coille Móire agus an gceorairne. Bí an t-reana-rgoil mar halla agus muinntir an baille go dtí gur cuiread Coláirde na Mumhan ar bun i mbliain a 1904.

Sar ar t-ornaig obair an Coláirde do bítear ar loirg ionair muinteóradta. D'aimpigeadar an baille. Do leagad an falla t-oir de'n t-reana-rgoil reo, agus do cuiread veic t-roiéite 'ra bheir leir an rgoil, agus do cuiread plinn nua ar an rgoil go léir. An t-átair pádraig Ó Muiréile, a rciúraig an obair. Do cuiread dóirre i lár na rgoile iriú a veineann dá leat do'n t-reómra móir. Tá dóirre dúbailte agus toul irtead 'ra Coláirde ó bótar na rriáire, agus or a geionn tá ro rriúidta: "Coláirde Máinteóradta na Mumhan." Bí an rgoil reo 'n-a Coláirde go dtí gur veinead an Coláirde nua i mbliadain a 1914. Bíonn an "Seana-Coláirde" anoir mar halla agus muinntir na háite.

Tis iarrainn 'reab an Coláirde nua. Timéall céad plae lairtoir do'n t-riáire baille ar taob an bótar nua ir ead tá ré. Tá cláradta admaro pan

an iarmhainn lairte. Seómra an-mór atá ann, agus
 rtaíte ar an staoib toir agus dá tuis beaga lairtoir
 de'n rtaíte. U'féarpi dá d'orar fillte do tarmac
 treama an tseómra móir éun trí leat a d'eanamh de,
 nuair a bionn na buideanta ar riúbal. Tá d'orar ar an
 staoib tair agus d'orar ar an staoib toir agus dá
 d'orar as toul irteac go dtí an bóirre lairtear. Táto
 na fuinneoga ar an staoib tair agus ar an staoib
 éuait. Tá d'orar móir ar an bóirre ar an staoib toir,
 agus ceann eile ar an staoib tair, agus fuinneog móir
 ar an staoib tair. As bun na fuinneogse reo lairmuis
 tá an cloic-buinn, agus ríoi an rshibinn atá uiréi :

“An t-átair Peadar Ó Laoigaire, Canónac, do
 éir, a. d. 1914.”

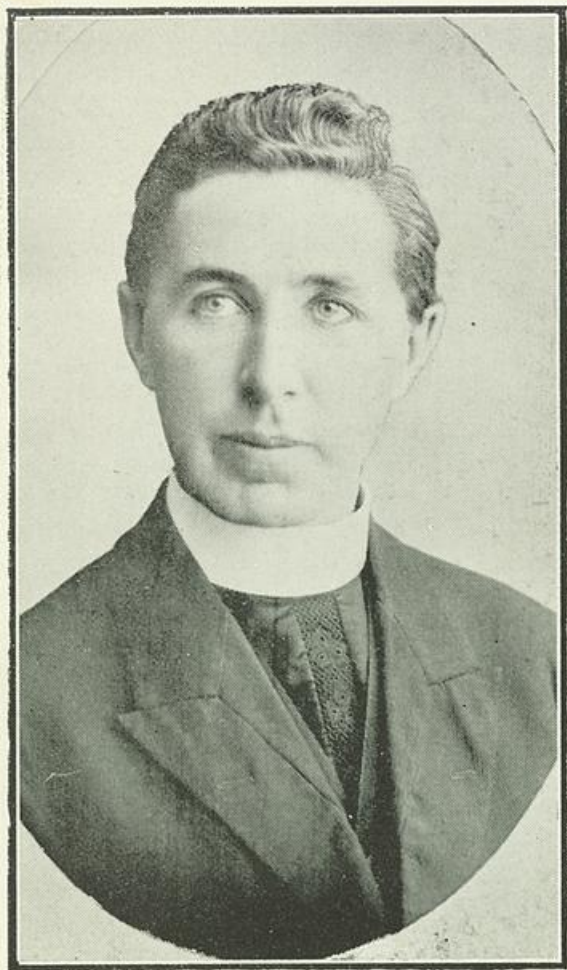
D'é Rirteáir Ó Dálaig, Sasart agus Doctúir Dia-
 léta a t'ailig an t-airgead éun an Coláirde do éir
 ruar, agus b'é an t-átair Séamur Ó Laoigaire, Sasart
 Paróirde ó bliain a 1913 go dtí bliain a 1920, a rtiúraig
 an obair. Is é Coláirte na Muinán an céad Coláirde
 doir na Coláirtoí Saedelacláib do cuirte ar bun i
 n-éirinn. Do cuirte ar riúbal é d'fonn móda múinte
 na Saolunne do tairte do múinteoirib. Do leat clú
 agus cáil an Coláirde ar ruair na tair. Is mó múin-
 teoir a táinig go dtí an Coláirde éun tairte d'fagáil,
 agus is mó duine reat ar iad ran, toir Franncac agus
 Dánar agus Iodáileac, a táinig i b'rad 'r a scéin as
 tmuall ar an rriáir-baile. D'é an Doctúir Ó Dálaig an
 céad áir-Ollam, agus is é an t-átair Saóirde Ó

Nualláin, M.E., agus Ollamh na Éaolunn i ÉColáiríve
Máige-Nuaóat, an tAra na Áro-Ollamh.

Éo tóí le Éíor-béanaíge bÍ tÍg eile i mbÉal Áta
an Éaortáíó. D'in é an beapraice. Éáiníg póilíní
Éarana Éo tóí an ball i mbliain a 1894. BÍ
áÉraínn ar Éíubal ar Inne 'n Éoraíó, baile atá
teópranta le Úrom an Áiléíg LáirÉiar, i tóató Éeíme
Éailín i Éú na bliana úó. Éáiníg na póilíní agus
o'Éanaóar. Úo tóÉatáar tÍg óróa le Séán Shoppen,
úo cómnáig Éa tÍg tábáíne ar a áÉaró amac,
"An Dungoló Hotel" a tugeí ar. Ír ann o'Éanaó
na óaóine móra úo Ééatá an bóÉar ó MágÉeomóa Éo
DeannÉraíge, agus ír ann úo ÉeíbroíÉ béile maíÉ bÍó
úóíó Ééin agus o'á Éeapalláib. 'Sa tÍg Éin úo Éúir
na póilíní Éúta. Úo muinntíÉ Néill úo b'Éatá an céatá
Éear ábÍ i mbun na beapraice.

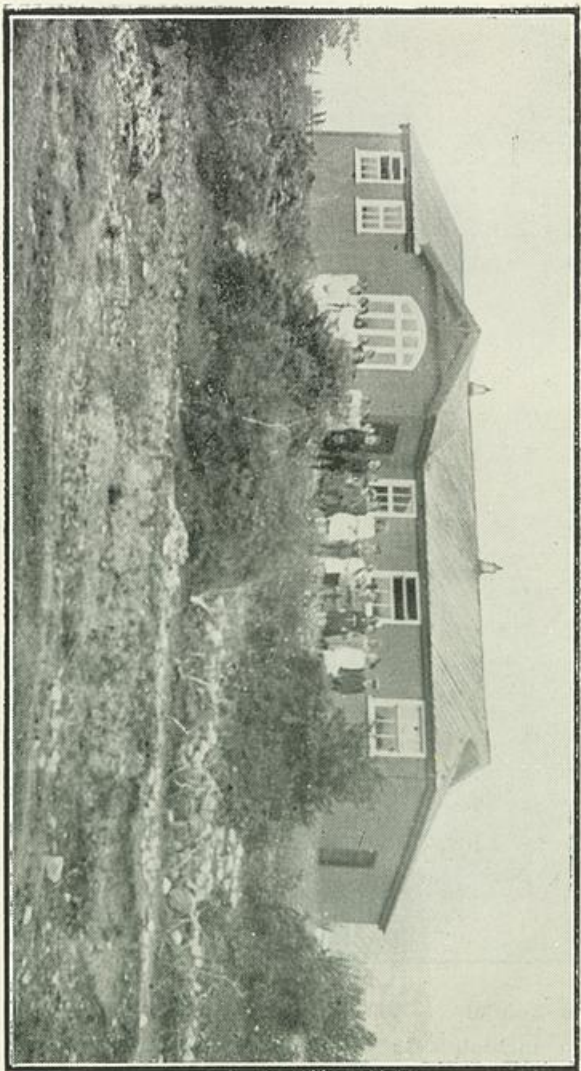
I mbliain a 1906, bÍ an ÉaóÉal Éo tÍan ar na
póilíníó. Úia MáíÉ, en ceatÉraíatá lá Éíéatá úo
ní an lúil, úo Éúir an Éreátánaó, tÍgeapna talínan,
Úiarúúó Ó MatÉamína amac, agus úo Éúir Éé Éear
óaró' áinim Símppon íÉeacá i bÉeíóil na h-áite. BÍ
tÍg óear muinntíÉ aÉ Úiarúúó Ó MatÉamína ar
Éatá an bóÉar atá aÉ Éabáil LáirÉiar óe Úrom an
Áiléíg ó Úroíéatá Inne an Éoraíó Éo tóí an bóÉar
Éuaró ó'n nÉuaÉán. Ír é an Éríú tÍg ar an mbóÉar
Éain e. An oíóce a Éúireatá amac é, Éáiníg muinntíÉ
na h-áite, agus le cabáir luÉ an Éoláiríve úo Éúireatáar

Ἀν τ-ἄταιρ Σέυμαρ Ὁ Ἐελλαῶν, Σαγαρε Ὁρ
1 μῆεα, ἄτα ἄν ἕαρηταῖο (1913—1917)

An Colairoo Nuao

amaé an t-aódaire, agus do éirleadar Diarmuid ó Maéghaimna irteac i peilb airí. D'iméig Simpron i n-aoinfeacé leir na póilíní go dtí an bearrate i gcóir na h-oiré, agus do éir pé leir péin ar maron. Irtoíde Dia Diaróain, an pémaó lá déag de mí na Luġnara, táinig ruar le leacé-éacó póilíní ó Dúinmaon-muige, agus do śabadar naonbar do lué na h-áite, agus do ruġadar leó iao go Maéghomda. T'péir an rġéal do plé, do leagad amaé ar bannaí iao go dtí Seiríon an ġeiríó a bí éúġainn.

ġáinig na póilíní airí, go moé ar maron an peacétmán n-a óiaró rin agus do éirleadar amaé Diarmuid ó Maéghaimna airí, agus do éirleadar fear óaró' ainm MacÓáiti irteac i bpeiróil na h-áite. D'páġadar tmuí póilíní do múinntir Ċiptáin i ġeeannar éum póiréin air. An Dóinnac 'n-a óiaró pain, an pémaó lá píeacó do mí Luġnara do cíónólaó epuinmú peilbí 'ra páire ar an ótaob éar do'n bótar nua lap-toir de Óroíeacó ġipe an ġorairó, éum labairt i ġeoinnib an cur amaé. Bí a lán daoine ann, toir tuaté agus eléir agus peiripe. 'Sé an cómairte a ceapad ná iarracé do déanem ar an aódaire do éur amaé, agus Diarmuid ó Maéghaimna do éur irteac. Bí a lán póilíní ar an láear agus arm aca. Do tuġad foġa pé'n dtig agus do éornais an bhuigean. Do ġortuigeacó beagán, ar a raib póilín Mac Ċiptáin. Do éuaró na póilíní irteac 'ra tig agus do tárraingeadar a ngunnaí éúca, agus do éairleadar poimnt

υρέαρ. Cuir rin reaireadó ar an rluaz. Do zabad reirear pñiorúnac t'péir an lae. Do tuzadó or cómair zúirteir i Mážeromóda iao, azur to cuireadó riar iao, t'péir an ržéal to plé, ar bannaí zo oti Seirión an Žeimpró.

Ói na póilini ar éoir na nooime eile zo maib roóc-ampar sca oréa, azur i mí na feaðra do zabadar ceatpar eile. Do tuzadó or cómair na nziúirteir i Mážeromóda iao, azur to cuireadó riar ar bannaí zo ceann oét lá iao. I noeipe na h-aimpise rin, nior trialladó i n-aon éor iao. Ói ouine ver na póilini breóite, 7 o'páz rin paor iao. Do cuireadó na pñiorúnais eile pé triall az Seirión an Žeimpró i zCaair Luiminge. Nior daoraó i n-aon éor iao. Do cuireadó riar ar bannaí iao, aét amáin Dómnali Ó Laožaire ó bán an doit; Conéubar Ó Laožaire ó'n zCúim Doréa, azur Séamur Ó Cróinir ó Inre 'oir ó'a fáill. Do daoraó iao ran, azur to zearpaó tri mí i bñiorúin le cruaid-obair oóib. Do cuir mná uairle Mážeromóda aétuinge az triall ar mnaoi řir ionao an Riž, Bain-tižearna Aderóin, ar a ron, azur to baineadó pé reaétmáin o'a otearmáí o'a bárr.

I mié na h-aimpise peo to zabad ooime eile. Do cuireadó fináil ar éuro sca azur to cuireadó fináil leir ar éuro de mnaib an baili a éuz congnaím vor na reairib. Aét ba žearri žur tuižeadó oo'n tižearna talman nári b'aon máitear to beit a o'iarpaio cur i

gcoinnib na ndaoine. Do tugadh le cuirgint uor na tigeapnaí talmhan eile dóm maic é. Bí an t-áair taos Ó Muraáda 'n-a rásair ós i bparóirde Uib Laozáire an uair úo. Táinig pé rin ar mólad beirte, agus do veim pé an beair ar feabair. Do tógadh ceáirar ppiopúnac eile an pémad lá do mí an ábreáin i mbliain a 1907, agus do ramtuigeadh do'n áuro eile náir bpeáir muo a véanparóir ná iad péim do ábairte ruar. Do áuireadh na ppiopúnais go léir pé ámail, agus do rcaoirleadh leo go léir áct ámáin 'Diamuro 'ac Coitir an rgealairde ór na Cuirraí, Séamur 'ac Coitir a úriáir, agus Seán Ó Tuama. Do daoradh iad rain mar gur áuireadh 'n-a leir, gur gábadair ar na póilíní agus do gearrad mí i bpiopún le áuireadh obair dóib. An ceáirú lá véug do mí an lúil do daoradh iad agus do rcaoirleadh áun ríúbal iad an ceáirú lá véag do mí Luánara. U'in veirte na bpiugne áct b'é muo a táinig ar ná gur áuireadh fiacaib ar an tigeapna talmhan, Mac Uí Máegáina do leogaint irtead áirir, agus doob' b'éigean do gac tigeapna talmhan eile áca an talam a díol leir na cineóntairte. Do veim muinntir na h-áite tpiro máic, agus ir móir an áreideamaint áca ag uol dóib mar géal ar an gcuma 'n ar báineadh a gearr amac.

Bí an raogal ar a uoail ag na póilíní go uoí bliain a 1920. B'é an cómarle a bí ceairte ag an Riágalair an uair rin ná eirge ar na beairte

beasa. 'N-a teannta rin, bí easla oiré, dá dtuystaoid
foza pé bearrtaic bis asur san don bhaité as na
póilíní ar donnam o'páidil dá mba i lár na h-oiré
a tabairí foza pé, so o'róspí an bearrtaic asur a
bead innti. Ruo eile, cé gur teip ar foza céana
féin, ní bead don deminú dea ná so o'róspí arí i.
Lá áiríste, mar rin, o'iméig na póilíní o'n mbearrtaic.
Oiré an lae céana do o'róad an tíg. Fear o'aró'
anin arpilbí, an tuine deiréannaé a bí i mbun na
bearrtaice.

D'é an t-áair Séamur Ó Ceallaicáin a marbaig-
ead i sCorcaig an céad pasart ós abí i mDéal Áta
an Šaortairó. Do caite pé timcéall dá bliain 'ra
paróirde ar o'uir as tabairt conanta do'n tSagart
paróirde. An t-áair Conéubair Ó Laoigairé a bí 'n-a
Sagart paróirde i n-Uib Laoigairé an uair rin, asur
ní raib an tirláinte ró-maité aige. Nuair a fuair an
t-áair Conéubair báp i mbliain a 1913 o'airtuiréad
an t-áair Séamur Ó Ceallaicáin mar so Déal Áta
an Šaortairó cum a beite 'n-a pasart ós ann. O'oiríúg
pé so tian ar pon an Cieróim, asur ar pon na típe,
asur ar pon na teangán. Rúnairé na h-áite do'n
Coláirde do b'ead é. O'airtuiréad so Cáair Corcaige
é, Eanair na bliana a 1917, cum a beite n-a Seir-
lineac i sClocar an doóairé fóganta. Ir i o'rig
míicil Uí Luairig ar an sCoill Móir a bí pé ar Uíroin
i pite na h-áiríre a bí pé i mDéal Áta an Šaort-

éaró. Do bíod pé as múinead i ġColáirpe na Muíhan
i pít an tSáirparó. Bí áiré-íneap as muinnéir Uib
Laogaire air. Ár úeir Dé so maib a anam.

Seo aihpán do éeap Domnall Ó Laogaire ó Inre
ġeimleac as molaó an Coláirpe:

I.

“Tá Coláirpe ġaolac i mbéal áta an ġaortaíó,
asur pasap Naomta o'á múinead --
Briáair ġaolmar* do Máire Ni Laogaire,
Bí blac ir epaó na n-úgar i.
Do éan pí véarrai ġur mór le léigeac iao,
as ġsoláirub léigeanta 'r úgar
'S anonn tar tpean múir ba mór, ba méinn leó
ġuó a béil do úrcailt.

II.

A áair Uí Úalais, do ériall eúgáinn tar páite,
ġuróim-pe eáirte 'r ponn ort;
So maib Dia leat, páirteac as léigeam na páire,
'S an Máigvean Mánla ió ptiúpaó.
'S ir iao na ġsoláirí do eábraiz lá linn,
as eap na mbáillí as ġeulaib;
'Sé mo eúma náir págarap Terrií clac-las,
Mar a bí Smith† ar a éar ar Úiúcoill.Ś

III.

I bparóirte uib Laoġairte tá na fir ir tġeine
 Fé luige na ġġeine ar cúntar
 Cuir Terri, a tġeada, 'r a bġorrai tġeana
 Inr ġac oig 'r a bġeic laġ tabarġa.
 Ói an adarc aġ réirdead ġo h-áir pa réir-énoe
 'S na mílte 'teact o'ár ġconġnam;
 'S cuiriam an tġeao iao ġan moill a' h-éirinn
 'S báeao ar tġean-muir éúea.

IV.

Oo éuala páirte ġo nouġairt na páirde
 ġo otuirġeao áta liútar;
 ġo mbeao a otigġe bġeáġta 'r a bġailai bána
 Fé earaib, éaig 'r eoláirai;
 ġo mbeao clann na páir-fear pór ġo tabaéttar
 aġ riadae n-a rġait ġo ponnmar;
 aġ pinnce ar élar ġlan le béicib mánta,
 aġur puinch ar élar o'á oúġao.

V.

Tá clann míttéir ar maí o'á oġraoéao,
 'S an eioe 'r an tġeao 'ġá tabairt oóib;
 'S ġurab é páir luét éiraeat 'r páirde naoméa
 ġo maib oġeie a oġeáirna tabarġa.
 Cġeítró rġeáirġa or cionn an tġean-muir

Le caiteam pileár ir púoair;
 Duadópari éipe le Clannaib̄ ζαεóit ζλαίρ,
 Mar̄ vo ζεαιιτι é ar̄ éúnnταρ.

*Τά ζαοι αζ αν η'οοόταρι ό 'όλαιζ le Μάιρε
 ηι Λαοζαίρε, αν van-πίε. "Μάιρε 'Ουιρε" α τυζτι,
 υιρι, μαρ τε ελαιν Λαοζαίρε 'Ουιρε β'εαό ι.

†'Οο μαρβυιζε.ό παιζιάρ Σαρενα ι ζCaé Céim an
 φιατό ι mβλιαη α 1822 Smith το bi αιηη τό.

§Cnoc na 'Οιύκοιιτε ι η-αιε Céim an φιαό.

CRÍÓC.

